

70 Jaar Israëlzondag

**Luisteren naar de Joodse Schriften,
naar het Joodse volk
en naar Palestijnse christenen**
– door ds. J. Snaterse –

Introductie

Naar aanleiding van 70 jaar Israëlzondag publiceerde de Waarheidsvriend kort geleden een drietal artikelen van de hand van ds. J Snaterse, lid van het dagelijks bestuur van de Protestantse Raad voor Kerk en Israël (PRKI). Typerend is het 'luisteren naar ...' dat in de titel van elk der drie artikelen terugkeert. In de drie bijdragen, die hier tot één document zijn samengevoegd, gaat Koos Snaterse in op de betekenis van de Joods Schriften, op het gesprek met Israël, en op het luisteren naar een Palestijns-christelijke stem. Met toestemming van de redactie van de Waarheidsvriend publiceren wij deze artikelen nu op onze website.

*Namens het dagelijks bestuur
van de Protestantse Raad voor Kerk en Israël,*

Reinier Gosker, oktober 2019

I. Luisteren naar de Joodse Schriften

Zeventig jaar kennen we de zogenaamde Israëlzondag. Dit mooie getal staat voor volheid. Al is het niet vanzelfsprekend dat Israël op de eerste zondag van oktober volle aandacht krijgt. Predikanten kunnen rekenen op een diversiteit aan reacties. De één wil alleen iets horen over liefde voor Israël. Een ander wil graag merken dat het onrecht wordt benoemd dat Palestijnen wordt aangedaan. De voorbereiding staat zomaar op spanning. Hierdoor kan de neiging groeien er helemaal geen aandacht aan te besteden. Of hooguit in politiek neutrale woorden iets te bidden.

Verschuldigd

Het feit dat de Israëlzondag na zeventig jaar nog niet vanzelfsprekend is, is best pijnlijk te noemen. Weliswaar is zeventig jaar een korte tijd. Terwijl er in eeuwen kerkgeschiedenis zwarte bladzijden zijn geschreven. Van zich afzetten tegen het Joodse volk tot het christelijk antisemitisme, van woordenstrijd tot vreselijk geweld. In alle mogelijke toonaarden was de barse muziek van de vervangingstheologie te horen.

Inzicht in dit kwaad is pas na de Tweede Wereldoorlog gegroeid. Eeuwen te laat dus. De Israëlzondag is hierom van groot belang. Al was het maar dat wij niet terugvallen in oude zonden. Terecht is het een zondag om deze schuld van de kerk te benoemen. Schuld erkennen alleen brengt echter een passieve houding teweeg. Ons schuldig weten helpt ons niet vooruit en creëert geen betere relatie. Vanuit erkenning van schuld dienen we te groeien naar de vraag wat wij Israël zijn verschuldigd. Om actief te zoeken naar verbetering van onze relatie met het Joodse volk. Om te voorkomen dat oude en nieuwe vormen van minachting van Joden ruimte krijgen.

Het is nodig om onze theologie en ons verstaan van de Schriften telkens opnieuw tegen het licht van de Heilige Geest te houden. Waar nodig dienen we de moed te hebben een beter verstaan te laten doorklinken in het onderwijs in de gemeenten. Dit begint bij het besef dat wij Joodse Schriften onderzoeken en uitdragen.

Op dit punt spreekt de kerkorde bewust belijdend. Wij zijn ‘onopgeefbaar verbonden met het volk Israël’. Het woord ‘onopgeefbaar’ mag dan geen goed Nederlands zijn, het is wel heldere taal. Te denken is aan ‘onherroepelijk’, verwijzend naar Rom. 11:29, *“Want de genadegaven en de roeping van God zijn onberouwelijk.”* Wij zijn verbonden met Israël en komen hierop niet terug!

In onze kerk horen we bij tijden andere geluiden. Het ontlokte rabbijn Tamarah Benima woorden als, *“het ambivalente geëmmer van veel protestanten in de PKN.”* De Joodse gemeenschap kijkt over onze schouders mee. Voortdurend merken zij hoe wij onze verbondenheid inhoud geven. Gelukkig liet het moderamen van onzer kerk weten dat onze verbondenheid niet beperkt houdbaar is. Deze staat en blijft staan. De Israëlzondag is bij uitstek de gelegenheid uiting te geven aan deze verbondenheid.

Volk Israël

Met wie zijn wij dan verbonden? Met het ‘volk Israël’ zegt de kerkorde. Dit is een Bijbelse term. Het gaat om het gehele Joodse volk. Waar het ter wereld ook woont en wie het ook is. Dus van ultraorthodox tot plat seculier. Onze verbondenheid is niet louter met het religieuze Jodendom. Met enkelen waarmee wij goed contact hebben gekregen. Het is werkelijk, ongeacht wat het volk Israël doet ten goede, of ten kwade.

Dit heeft alles te maken met Gods verkiezende genade en eeuwige verbondstrouw. Israël is Gods trouw in levenden lijve. Zelf mogen wij leven van Zijn trouw. Waardoor wij zijn geroepen Zijn volk trouw te blijven.

Als kerk van Jezus Christus mogen wij Zijn trouw ontdekken in de Joodse Schriften. Zowel het Oude als het Nieuwe Testament zijn als onlosmakelijke eenheid wezenlijk Joods van karakter. Daarom vragen zij om een Joods verstaan. Voor de Israëlzondag wordt materiaal aangeboden (Door het Centrum voor Israëlstudies en door Kerk & Israël van de PKN) waarin dit Joodse verstaan is verwerkt. Pas nadat zorgvuldig het Joodse verstaan is onderzocht, kan een goede overzetting naar onze context aan de orde zijn. De materialen voor Israëlzondag helpen om dit opnieuw te oefenen. Tegelijk helpt dit om het niet te beperken tot één zondag per jaar. De vraag of het 'elke zondag over Israël moet gaan' is niet aan de orde. Israël is geen optie voor ons verstaan van Oude en Nieuwe Testament. Zondag aan zondag lezen we de Joodse Schriften. Ondanks alles wat is misgegaan, hebben we onder kerkvaders en reformatoren genoeg voorbeelden hoe een doorwrochte kennis van het Joodse verstaan van de Schriften ten goede kan doorwerken.

Hoogspanning

Deze zondag is er dus niet om onze liefhebberij te ventileren. Of om bepaalde politieke standpunten te vertolken. En nee, er is geen verbod om kritiek te hebben op het functioneren van de huidige staat Israël. Dit kan zelfs geboden zijn! Al luistert het nauw hoe wij dit doen. Onze verbondenheid dient altijd voorop te staan. Bovendien kun je elkaar (wederzijds!) pas aanspreken als je een goede verhouding hebt met elkaar. Kritiekloze liefde voor Israël is wegkijken van zonde en onrecht. Kritiek zonder verbondenheid kan onbedoeld uitmonden in antisemitische uitspraken.

Beter is de gemeente te onderwijzen in de Joodse Schriften. Profeten en apostelen zijn ons hierin voorgegaan. Mozes en Jezus hebben scherpe woorden niet geschuwd. Wel kwamen ze voort uit diepe bewogenheid en hartelijke betrokkenheid. Bovendien hadden zij de moed zichzelf op het spel te zetten.

Zo ontstond er rondom de Sinaï heftige spanning. Een gouden kalf werd aanbeden en geboden werden verbrijzeld. Zodra de Heere Zijn trouw wil verbreken, zet Mozes zichzelf op het spel, *"Nu dan, of U toch hun zonde wilde vergeven! Maar indien niet, schrap mij alstublieft uit Uw boek."* (Ex. 32:32). Dit gebed wordt echter niet verhoord. Wie heeft gezondigd wordt uit Gods boek geschrapt.

Hierna stuurt de Heere Mozes op pad met het overgebleven volk. Met de belofte dat een engel hen verder zal begeleiden. *"Maar" - zegt de Heere - "Ik zal in uw midden niet meetrekken. ... anders zou Ik het (volk) vernietigen."* (Ex. 33:3). Na een proces van vernieuwing pleit Mozes opnieuw. *"Als U niet meegaat, laat ons van hier niet verdertrekken. Want hoe moet het anders bekend worden dat ik genade heb gevonden in uw ogen. Ik en Uw volk!"* (Ex. 33:15-16).

De volken moeten weten dat de Heere Mozes èn het volk Israël genadig is en trouw blijft. De Heere laat Zich verbidden, omdat wordt gepleit op Zijn verkiezende genade. Als gevolg vernieuwt Hij het verbond en verbreekt Hij het door Israël verbroken verbond niet.

Nadat Jezus als Messias is afgewezen, huilt Hij om Jeruzalem. Intens bidt Hij. Liever wilde Hij Zijn eigen Naam laten schrappen uit Gods boek. Liever wilde Hij Zijn leven wegschenken tot in de dood van het kruis. Zelfs daar heeft Hij nog gebeden, *"Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen."* (Luk 23:34). Zou de Vader dit gebed van Zijn eigen Zoon niet hebben verhoord? En niet langer met het Israël dat Jezus afwees zijn opgetrokken? Zou Hij werkelijk Zijn verbond en beloften aan Israël hebben verbroken, om vervolgens met Jezus de Messias iets

nieuws te beginnen? Nog steeds is Jezus Voorbidder en Pleitbezorger. Voor Hem geldt het zeker, "eerst voor de Jood, en ook voor de Griek." (Rom. 1:16).

De apostel Paulus volgt hen na als hij schrijft, "*Want ik zou zelf wel wensen vervloekt te zijn, weg van Christus, ten gunste van mijn broeders, mijn verwanten wat het vlees betreft. Zij zijn immers Israëlieten; voor hen geldt de aanneming tot kinderen en de heerlijkheid en de verbonden en de wetgeving en de eredienst en de beloften.*" (Rom. 9:3,4).

Alleen wie zichzelf zò op het spel zet, kent ware bewogenheid en heeft recht van spreken. Dan alleen is de hoogspanning te voelen van zonde en genade. Een hoogspanning in het hart van de Heere Zelf. Zonde en ongeloof verdraagt Hij niet. Ondertussen draagt Hij in liefdevolle genade zondaren Zijn Koninkrijk binnen. Uit Israël en uit de volken.

Diep geheim

Juist de verbondenheid met onze oudste broer Israël bepaalt ons bij de kern van het Evangelie. Er wordt wel gezegd, 'Als je met je zielsbeminde trouwt, krijg je de hele schoonfamilie er bij'. Zo mag je zeggen, 'Als je tot geloof en bekering komt, krijg je er de gemeente van Jezus Christus bij'. En in één adem, 'Als je wordt ingelijfd in Christus' gemeente, krijgt je er Israël bij'.

Deze spanning helpt om evenwichtig onderwijs te geven over het volk Israël in prediking en liturgie, pastoraat en catechese. Om luisterend naar de Joodse Schriften te zoeken naar het diepste geheim van Gods genadevolle bemoeienis met Zijn volk en met ons. In het volle ontzag vanwege Paulus' woorden, "*O, diepte van rijkdom, zowel van wijsheid als van kennis van God, hoe ondoorgrondelijk zijn Zijn oordelen en onnaspeurlijk Zijn wegen!*" (Rom. 11:33).

In een volgend artikel ga ik in op het gesprek met Israël. En in een derde artikel luisteren we naar een Palestijns-christelijke stem.

II. Luisteren naar het Joodse volk

De laatste tientallen jaren is de verhouding van de kerk met Israël sterk veranderd. Deze verhouding wordt nu gekenmerkt door gesprek en niet langer door zending. In de kerkorde van 1951 werd voor het eerst van gesprek uitgegaan, al was dit nog sterk eenrichtingsverkeer. Pas in 1991 werd inhoudelijk gekozen voor wederzijds gesprek. In de huidige kerkorde weet onze kerk zich "geroepen in al haar geledingen het gesprek met Israël te zoeken en gestalte te geven aan de verbondenheid met het volk Israël."

Van zending naar gesprek

Van zending naar gesprek is een goede ontwikkeling. Al komt niet iedereen hierin mee. Het roept bovendien vragen op naar de inhoud van dit gesprek. Hierom is het van belang stil te staan bij de betekenis en de inhoud van dit gesprek.

Na de Tweede Wereldoorlog is de verhouding Kerk en Israël onderwerp van intensieve theologische bezinning geworden. Voorheen was Israël vooral voorwerp van zending. Wij konden hen laten ontdekken dat Jezus hun Messias is. Dit mogen wij hen immers niet onthouden! Zending ging uit naar alle volken en hiermee tegelijk naar het Joodse volk. Met Paulus leven we in de verwachting dat eenmaal, op Gods tijd, heel Israël zal zalig worden (Rom.

11:26). Hoe kan het Joodse volk in Christus geloven als zij niet van Hem hebben gehoord? En hoe zullen zij horen zonder iemand die predikt? (Rom. 10:14).

Deze zending ging gepaard met een dubbele houding. Er was bewogenheid voor Joden die dreigden zonder Christus verloren te gaan. Tegelijk was er een negatieve houding vanuit de vervangingstheologie. Israël had als verbondsvolk afgedaan. Alleen een bekeerde Jood was een goede Jood. Bewogenheid en christelijk antisemitisme vormden een slecht huwelijk. Overbodig te zeggen dat het Joodse volk heeft geleden onder deze negatieve houding. Er waren zelfs tijden dat deze zending uitliep op bekeringsdwang. Of bekering tot het Christendom, of uitstoting, of vervolging.

Tijdens de opkomst van de nieuwe zendingsbeweging in de negentiende en twintigste eeuw schoot het aantal organisaties gericht op 'Jodenzending' als paddenstoelen uit de grond. Wereldwijd waren er tegen de honderd organisaties, met ruim 800 zendingsarbeiders, actief. Wij hadden de Schriften goed verstaan en meenden precies te weten wie Jezus is. Israël hadden wij als gesprekspartner hiervoor niet nodig. Het Joodse volk ervoer dit als bedreiging van hun identiteit en voortbestaan.

Nieuwe verhouding

De theologische bezinning van de afgelopen zeventig jaar heeft ertoe geleid dat we zijn gaan inzien dat zending onder Joden niet juist was. De vervangingstheologie werd ontmaskerd. Israël kan niet worden gerangschikt onder 'alle volken'. Wij hebben immers het Evangelie van het Joodse volk ontvangen. Dit Evangelie van het Koninkrijk gaat vanuit Jeruzalem uit naar alle volken. De volken moeten bekend worden met de God van Israël. Uit de afgodendienst moeten zij worden geroepen tot de Ene, de levende God. Terwijl Israël vanouds weet heeft van Gods openbaring aan Abraham, Izak en Jakob, aan Mozes en de profeten.

In het Nieuwe Testament merken we dat de apostelen anders omgaan met hun volksgenoten dan met de heidenen. Paulus zocht eerst de synagoge op om zijn mede-Joden Christus te prediken, dat Hij de Zoon van God is. (Hand. 9:20). Hierbij legde hij de Schriften van het Oude Testament uit. Terwijl hij heidenen opriep zich af te wenden van dode goden om zich te bekeren tot Israëls God.

Omdat wij geen Joden zijn maar heidenen, staan wij in een andere verhouding met het Joodse volk. Als afgerukte takken van een wilde olijfboom zijn wij geënt in de tamme olijfboom die Israël is. Omdat wij deel hebben gekregen "*aan de wortel en de vettigheid van de olijfboom*" (Rom. 11:17) is het karakter van toenadering principieel anders. Vandaar dat wij nu spreken van een wederkerig gesprek en niet langer van zending.

Naar elkaar toegroeid

Nu deze nieuwe verhouding is vastgelegd door de kerken, zijn we dichter naar elkaar toegroeid. Het gesprek is daadwerkelijk ontstaan.

Vanuit de Joodse gemeenschap heeft de in Frankrijk geboren historicus Jules Isaac (1877-1963) baanbrekend werk verricht. Vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog tot aan zijn sterven heeft hij zich onvermoeibaar ingezet voor een betere verhouding. Hij nodigde kerken uit de christelijke theologie opnieuw te doordenken en alle vormen van (verhuld) christelijk antisemitisme hieruit te verwijderen. In zijn boeken maakte hij helder dat hierin een duidelijke opdracht ligt voor de kerken. De wortels van het christelijk antisemitisme in de klassieke theologie, prediking, liturgie en catechese legde hij pijnlijk bloot.

Naar zijn stem werd geluisterd. Als resultaat besloot de Rooms Katholieke Kerk eveneens tot een nieuwe verhouding. Twee jaar na Isaac's overlijden, tijdens het Tweede Vaticaanse

Concilie, kwam *Nostra Aetate* (1965) uit. Hierin werd uitgesproken dat we Christus belijden als Redder en Heere en tegelijk willen werken aan een respectvolle en waarderende relatie met Israël.

De Joodse gemeenschap heeft de pijn door christenen aangedaan moeten verwerken. Dit zal ook in de toekomst nog lang onze relatie belasten. Toch zijn vijftig jaar na deze Vaticaanse verklaring de drie orthodox Joodse rabinaten met een belangrijke uitspraak gekomen. Eensgezind kwamen zij in 2015 tot de uitspraak dat na tweeduizend jaar van vijandschap en vervreemding het nu als de wil van onze hemelse Vader wordt gezien toenadering te zoeken. Zij geven nu aan het Christendom niet langer te zien als een ernstig ongeluk, of een foute afslag in de geschiedenis. Eerder als Gods gift aan de volken. In hun ogen heeft Jezus zegen gebracht voor de wereld. Omdat Hij de Tora van Mozes bevestigde en de volken heeft geleerd zich van de afgoden te keren. We hebben meer gemeenschappelijk dan dat we verschillen. Nadat de kerk Gods eeuwige verbond met Israël heeft erkend, dorst men nu de voortgaande waarde van het Christendom te erkennen. Zonder angst dat dit wordt misbruikt voor zending.

Deze verklaring is als een wonder ervaren. Met enige humor voegt de Joodse gemeenschap eraan toe dat het tweede wonder is dat de drie rabinaten, in Israël, Amerika en Europa, samen tot één verklaring zijn gekomen. Het is duidelijk dat wij als christenen zuinig moeten zijn op deze toenadering. En ons moeten inzetten voor een verdere genezing van onze verhouding.

Inhoud gesprek

Is gesprek niet al te vrijblijvend? Het tegendeel is werkelijkheid geworden. Zowel de Joodse gemeenschap als de christelijke kerk zijn vanuit de eigen identiteit in gesprek geraakt. In gegroeid vertrouwen in elkaar komt alles op tafel waarover men wil spreken. *“Als Christus-belijdende geloofsgemeenschap zoeken wij het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God.”*, verwoordt onze kerkorde het.

Waarover mag het gesprek gaan? Er worden geen beperkingen vooraf opgelegd. Elk thema mag aan de orde komen. Inclusief de betekenis van Jezus als Messias.

De houding in het gesprek is echter van groot belang. Rabbijnse gesprekspartners geven aan dat zij het zien als twee mensen die samen naar iets bijzonders kijken. Met elkaar delen zij wat zij zien en ontdekken. Zo zitten Jood en christen naast elkaar, niet langer tegenover elkaar. Zij verwijzen hierbij naar Exodus 33. Mozes vraagt de heerlijkheid van de Heere te mogen zien. De Heere laat hem echter alleen Zijn goedheid zien. Zodra de Heere verschijnt ziet Mozes Hem alleen van achteren, terwijl Zijn hand Mozes bedekt. Met andere woorden, Mozes zag niet zoveel. Hij zag vooral Gods goedheid. Nu, zo geven zij aan, kijken we samen. Naast elkaar gezeten zien we samen iets van de goedheid van de Heere. Al is ons kennen nog ten dele. In het gesprek proberen we samen de Heere beter te leren kennen. En te delen wat we in de Schriften hebben ontdekt.

Luisteren en spreken

Het is tot een gezegde geworden. De Heere heeft ons twee oren gegeven om te luisteren en slechts één mond om te spreken. Joodse uitleg bij Psalm 12 (wij kunnen Jakobus 3 er naast leggen) geeft aan dat de Schepper onze tong in een gevangenis heeft ondergebracht. Met wangen als muren, kaken als tralies en lippen als sloten. Toch weten kwetsende woorden van onze tong te ontsnappen en nieuwe schade toe te brengen.

Wij hebben Israël veel te vertellen. Toch past het ons in alle bescheidenheid en nederigheid vooral te luisteren. En al luisterend vragen te stellen. In het volle besef dat niet alleen het heil

van Joden op het spel staat, maar net zo goed ons eigen heil. Hiervoor buigen we diep naar elkaar toe.

Van dr. S. Gerssen zijn de woorden, *“Wie een vruchtbare relatie met het Jodendom wil hebben, moet tot aan de rand van de twee-wegenleer gaan, maar in geen geval er overheen.”* Wij zijn niet de enigen die het Koninkrijk van God verwachten. Wij delen deze verwachting met Israël. In het diepste verlangen dat we zo tot elkaar komen om eenmaal samen voor Gods genadevolle troon te verschijnen.

III. Luisteren naar Palestijnse christenen

De laatste jaren zoeken Palestijns-christelijke theologen meer vanuit hun Schriftstudie naar een vreedzaam leven met hun Joodse naasten. Eén van hen is dr. Munther Isaac, decaan aan het Bethlehem Bible College. In zijn proefschrift, en tijdens spreekbeurten op conferenties, zoekt hij naar de betekenis van de landbelofte. Dit doet hij vanuit een Bijbelse theologie, en niet zoals anderen vanuit de bevrijdingstheologie. Bij hem bespeur ik een grote theologische zorgvuldigheid. Zijn inzichten hebben ook onder ons navolging gekregen, al zet ik er wel een paar vraagtekens bij.

Land-theologie

Na een referaat van Isaac op een conferentie in Israël vroeg ik een aanwezige rabbijn hoe dit verhaal op hem overkwam. Hij gaf aan dat hij dit ‘het minst bedreigende verhaal’ vond van wat hij toe nu toe vanuit Palestijns-christelijke kring had gehoord. Deze relatief milde reactie stimuleerde mij verder in het werk van Isaac te duiken.

Bewust schrijft hij vanuit zijn Palestijns-christelijk perspectief. Dus vanuit de moeilijke ervaringen met de aanwezigheid van het Joodse volk en leger in het land. Zelf is hij land, dat generaties bezit was van zijn familie, kwijtgeraakt. Het is goed dat wij als christenen in het Westen ons realiseren dat Palestijnen vreemd opkijken wanneer een Joods gezin uit Amerika komt overvliegen en zich brutaal vestigt op hun stukje land. Met de mededeling dat zij op Bijbelse gronden menen nu recht op dit land te hebben. Vervolgens zien Palestijnen dat Israëliërs stap voor stap doorgaan met uitbreiding van het land.

Vanuit deze ervaringen stellen zij de vraag naar de landbelofte. Als ik Isaac goed begrijp, dan wil hij het liefst van een landtheologie naar een gedeeld-landtheologie. En vervolgens van één specifiek land naar alle landen op aarde. Zijn uitgangspunt is dat het land van de Heere is, niet van Israël of van Palestijnen of van enig ander volk. De grenzen van het beloofde land waren door de tijden variabel en zijn ook nu niet vast te stellen op Bijbelse gronden.

De landbelofte, zo gaat Isaac verder, is onderdeel van Gods verbond aan Abraham en zijn nageslacht. Aan Israël zijn tegelijk verbondsverplichtingen gegeven. De opdracht is tot zegen te zijn (Gen. 12:2) en sociale rechtvaardigheid in praktijk te brengen (Jer. 22:3). Gehoorzaamheid aan Gods geboden vormt een voorwaarde voor het mogen wonen in het land. Dit land verdraagt geen onheiligheid. Met verkiezing komt verantwoordelijkheid.

Gedeeld land

Dan begint Isaac te vragen, 'Is de huidige staat Israël een directe voortzetting van het Bijbelse Israël? Wie behoort tot het Joodse volk, als er door de geschiedenis heen zoveel gemengde huwelijken zijn geweest? Weegt de geloofsgehoorzaamheid als antwoord op de verkiezing mee? Mogen andere volken het land mede bewonen? En is de landbelofte wellicht een stap in Gods plan, waarbij Hij uiteindelijk heel de wereld op het oog heeft?'

Isaac wijst onder andere op Ezechiël 47:20-23 en anticipeert op een Israël dat niet-Joodse volken veilig laat wonen in hun midden. *"Het zal gebeuren dat u het als erfelijk bezit zult doen toevallen aan u en aan de vreemdelingen die in uw midden verblijven, die in uw midden kinderen verwekt hebben. Zij zullen voor u zijn als een ingezetene onder de Israëlieten. Hun zal het met u in erfelijk bezit toevallen, te midden van de stammen van Israël. Het zal gebeuren dat in de stam waarbij de vreemdeling verblijft, u daar zijn erfelijk bezit moet geven, spreekt de Heere HEERE."*

Van land naar landen

De landbelofte ziet hij uitlopen op de vervulling in Jezus Christus. De Schriften spreken immers van Hem. In Christus worden alle beloften vervuld, inclusief de landbelofte. Vervolgens gaat het vanuit Christus om het Koninkrijk der hemelen waar de zachtmoedigen de hele aarde beërven. Van 'land' gaat het naar 'landen'. De Bijbel begint met het paradijs en eindigt met het nieuwe paradijs. Vandaar dat alle volken het Evangelie van het Koninkrijk moeten horen.

Bovendien spreekt Jezus van Zichzelf als de Tempel die wordt afgebroken en herbouwd in kruis en opstanding. Dan gaat het voortaan om Hem en niet langer om een specifiek heilig grondgebied. Heiligheid is immers niet aan plaats gebonden. Overal kan men de Heere aanroepen in Geest en in waarheid. Dit brengt Isaac tot de slotsom dat in Jezus de landbelofte tot een einde is gekomen. Weliswaar gunt hij het Joden - zeker na de Shoa - een veilige plek in het land om er in vrede en gerechtigheid te wonen. Alleen niet op grond van een 'eeuwige landbelofte'. Zijn visioen en missionair verlangen is dat er eenmaal een universeel land is, waar vrede en gerechtigheid wonen, voor Jood en niet-Jood, die samen Christus belijden.

Met kracht verwerpt hij de oude vervangingstheologie, waarbij de kerk de plaats van Israël zou hebben overgenomen. Hij wil Israël niet vervangen, wel universeel maken.

Vragen

Isaac's land-theologie is gunnend en boeiend, al zijn er vragen te stellen. Goed is het te lezen dat hij de vervangingstheologie duidelijk afwijst. De kerk is niet in de plaats van Israël gekomen. Zijn nadruk op het beslissende in Jezus Christus - inclusief de verbinding tussen Jood en niet-Jood in Christus - doet weldadig aan. Wel geeft hij aan dat Christus in de plaats van Israël is gekomen. Zo wordt dit alsnog een vervangingstheologie-*light*. Vermeldt het Nieuwe Testament dat het verbond met Israël is overgegaan op de Persoon van Jezus Christus? Dit kom ik niet tegen. Wordt op deze wijze Jezus niet tegenover het volk Israël geplaatst? Is Hij Degene die de beloften van Israël vervuld om deze vervolgens af te nemen? Christus is juist in de eerste plaats gekomen voor Israël. Niet om hun de beloften te ontnemen, maar om voor hen de beloften te vervullen. Een bijkomende vraag is of de landbelofte zo niet wordt verward met de heilsbelofte. Het mogen wonen in het land staat immers niet op één lijn met persoonlijk behoud.

Graag wijst Isaac op 2 Korinthe 1:20 waar we lezen dat alle beloften, dus ook de landbelofte, in Christus 'ja en amen' zijn. Komt deze verwijzing niet vreemd over? Juist hier wordt door Paulus gezegd dat alle beloften in Christus worden bekrachtigd, niet beëindigd.

Voor Isaac betekent 'vervulling' dat de beloften aan Israël zijn afgerond en alleen in Christus nog geldig. Hierin kan ik moeilijk mee gaan. 'Vervullen' kent in het Nieuwe Testament nooit de

betekenis van 'inlossen' en daarmee 'afronden' en 'beëindigen'. Eerder heeft het de betekenis van 'bekrachten', 'bevestigen', 'tot volheid en volle geldigheid brengen'. Als beloften worden bevestigd, dan blijven deze geldig en komen zij niet tot een einde.

Niet beëindigd

Dit betekent bijvoorbeeld dat Christus alle geboden en alle gerechtigheid in praktijk heeft gebracht en heeft volbracht. Op grond hiervan schenkt Hij ons Zijn verworven gerechtigheid. Door Zijn Geest werkt Hij dit in ons uit. Al zijn wij nog niet tot de volheid van Christus gegroeid (Ef. 4:13). 'Vervulling' kent hiermee tevens het aspect van 'nog uitstaan'.

Waar Christus niet, of nog niet, wordt aanvaard past de vraag, 'Kan de Heere Zijn beloften vanwege ongeloof van Israël verbreken?' Paulus spreekt met kracht het "*Volstrekt niet*" uit (Rom. 11:1). Voor Israël blijven "*de aanneming tot kinderen en de heerlijkheid en de verbonden en de wetgeving en de eredienst en de beloften.*" (Rom. 9:4)

Er komt nog iets bij. De landbelofte heeft tegelijk een onvoorwaardelijke kant. Onvoorwaardelijk vanwege Gods verkiezende genade. Hij geeft het land aan wie Hij wil, uit pure genade.

Isaac wijdt verder uit over de rol van Jeruzalem en de tempel. Deze ziet hij in Christus tenietgedaan. Als bevestiging wijst hij op de vernietiging van de tempel in 70 na Christus. Is dit geen wrange conclusie? Duidelijk wordt dat een land-theologie niet zonder Israël-theologie kan. Het feit dat er in het Nieuwe Testament niet concreet wordt gesproken over het voortgaan van de landbelofte, betekent nog niet dat deze is verdwenen.

Wanneer van Isaac het volk Israël mag wonen in het land vanwege de Shoah, dan is dit een moedige stap voor een Palestijns theoloog. Alleen, zodra we decennia verder zijn en de herinnering aan de Shoah begint te vervagen, vervaagt dan wellicht dit argument? Hebben we met de blijvende belofte van de Heere geen betere grond onder de voeten? Het is van belang toe te komen aan vragen over de voorwaardelijkheid van de landbelofte. Al komt het de Heere alleen toe te bepalen of Israël in het land kan wonen of niet.

Verder gesprek

Het zou goed zijn wanneer Palestijnse Christenen en Joden met elkaar verder in gesprek raken. Vragen over het doen van recht en rechtvaardigheid, leven in angst en wantrouwen, moeten zeker aan de orde komen. Als Palestijnse christenen en Joden leren elkaar tot zegen te zijn, groeit er perspectief samen te wonen in het land en samen uit te zien naar het Koninkrijk dat komt. Het is te waarderen dat Isaac hierin een stap naar voren zet. Laten we hopen dat er tegelijk oog komt voor Gods onberouwelijke beloften, in Jezus Christus bevestigd, waarvan Israël mag leven en wij met hen.

Ds. J. Snaterse